

Waarom domineren de oude Grieken nog steeds de Vlaamse podia? “Ze kijken de tragiek van het bestaan in de bek”

Klytaimnestra: haar man overleeft zijn thuiskomst niet. — © John Stathis

Bloeddorstige oorlogen, heftige intriges en kibbelende goden: iedereen kent de ingrediënten van de Griekse tragedie. Mastodonten als Shakespeare of Tsjechov haalden er hun mosterd, maar waarom blijven de Trojanen, de Thebanen en de Argonauten theatermakers in Vlaanderen vandaag nog boeien?

Floris Baeke

Woensdag 17 april 2024 om 03:00

Aischylos, Sophokles en Euripides: ze staan bekend als De Grote Drie van de Griekse tragedie, het 2.500 jaar oude theatergenre waarin zonen het met hun moeder doen en vaders hun dochter offeren. Opvallend genoeg lijken de bebaarde Atheense heren dit seizoen ook de hofleveranciers van de drie grote stadstheaters: KVS, Toneelhuis en NTGent. Hoe komt het dat de Helleense klaagzangen nooit uitgezongen lijken?

“Het zijn verhalen die erg bepalen wie wij als maatschappij vandaag zijn”, zegt Jolente De Keersmaeker. Zij legt met Tg Stan en Olympique Dramatique de laatste hand aan *Klytaimnestra*, dat donderdag in première gaat in Toneelhuis in Antwerpen. Waarom vermoordt een vrouw haar man als die na tien jaar oorlog thuiskomt? Voor De Keersmaeker gaat de tragedie over “het menselijk handelen dat altijd een raadsel blijft”.

Wil je de Middagupdate nieuwsbrief ontvangen?

Schrijf je in voor deze nieuwsbrief en ontvang iedere middag het nieuws uit binnen- en buitenland.

Inschrijven >

Door je in te schrijven voor deze nieuwsbrief zijn de [privacyverklaring \(https://www.mediahuis.be/nl/voorwaarden/privacy-beleid\)](https://www.mediahuis.be/nl/voorwaarden/privacy-beleid) en de [gebruiksvoorwaarden \(https://www.mediahuis.be/nl/voorwaarden/gebruiksvoorwaarden/\)](https://www.mediahuis.be/nl/voorwaarden/gebruiksvoorwaarden/) van toepassing.

In Brussel liet KVS *Ifigeneia* van Maaïke Neuville en Tessa Hall te water, en Wim Vandekeybus wekte met *Infamous Offspring* de Olympische goden tot leven. Maar het klapstuk van het 'Griekse' theaterseizoen volgt in mei en juni, wanneer NTGent trakteert op het All Greeks Festival, naar eigen zeggen "het grootste tragediefestival sinds Sophokles". Twee maanden lang zijn alle 32 overgebleven Griekse treurspelen bij zonsopgang gratis te zien in openlucht in verschillende Gentse wijken. Het is een grote droom van afscheidnemend artistiek leider Milo Rau, die opent met *Medea's kinderen* en ook *Antigone in de Amazone* op de bühne brengt. Maar evengoed gaan er kleinere organisaties in heel Gent met een Atheens treurspel aan de slag.

Existentiële vraagstukken

"In tragedies worden existentiële en ethische vraagstukken extreem op de spits gedreven", vertelt Matthias Velle, de curator van het All Greeks Festival. "Zo extreem, dat al het geweld dat door de samenleving verdrongen wordt, openbarst als een abces." Conflicten worden "op een expressionistische manier" uitvergroot, zegt ook De Keersmaeker, "waardoor je des te meer met je neus in de stront wordt geduwd".

Matthias Velle. — © rr

Hebzucht, expansiedrift, kolonialisme, jaloezie, woede ... Het zijn drijfveren die vandaag even hard blijven stinken. "En altijd op een enorm veelstemmige manier", voegt Velle toe, "één perspectief volstaat nooit om het probleem op te lossen". Denk maar aan het koor dat in de tragedie altijd het doen en laten van de personages becommentarieert. "De teksten van de Grieken blijven zo altijd vragen opzoeken", volgens De Keersmaeker. "Ze hadden toen geen pasklaar antwoord, net zomin als ik vandaag. Maar ze triggeren mij om te blijven zoeken."

"Mensen zijn nog steeds hebberig, gierig, moordlustig", zegt Khadija El Kharraz Alami. De theatermaakster won ooit de TAZ-jongtheaterprijs met *Nu ben ik Medea*, voor All Greeks Festival bewerkt ze binnenkort Euripides' *Hekabe*. Ooit was Hekabe koningin van Troje, maar na de oorlog blijft ze alleen achter. "Haar verdriet is overdonderend", vertelt El Kharraz Alami. "Griekse tragedies maken voor mij ruimte voor rouw en wraak. Ze geven de mogelijkheid om grote emoties uit te drukken die we nog weinig zien in onze samenleving, en zeker in het Westen." Hekabes echtgenoot en kinderen zijn vermoord, haar thuisstad ligt in puin – de pijn drijft haar tot waanzin. Het komt voor El Kharraz Alami akelig dicht bij het ondraaglijke leed van de Palestijnen op dit moment.

Het is precies daarover dat Chokri Ben Chikha van Action Zoo Humain het in zijn versie van *De Perzen* wil hebben. Hij is net in Israël en Palestina geweest, met de vraag wat hij als kunstenaar in zo'n conflict kan betekenen. Aischylos schreef over een oorlog waarin hij zelf meevocht. Maar bovenal – en dat is het provocatieve volgens Ben Chikha – schreef hij vanuit het perspectief van de Perzische vijand. "Ik wil me, zoals Aischylos, heel empathisch opstellen ten aanzien van Israëli's en Palestijnen, wetende dat de enen de

anderen al meer dan 70 jaar gewelddadig onderdrukken. Het is de grootste uitdaging van alle kunstwerken die ik met mijn ploeg ooit heb aangepakt. Voor mij is het geen ‘Bambi op het ijs’, maar Bambi in een mijnenveld.”

Medea's kinderen: in Griekse stukken worden ethische vraagstukken op de spits gedreven. — © Michiel Devijver

De tragediestukken uit de westerse canon die wij kennen, zijn allemaal op nauwelijks zeventig jaar tijd geschreven, en in een zeer turbulente periode. Athene was ten tijde van de Grote Drie onderling verdeeld, en er woedden felle oorlogen met de Perzen of Sparta. Aischylos is voor historicus en regisseur Ben Chikha een lens waardoor hij kritisch naar het heden kan kijken. “Wat leren wij uit de geschiedenis? Leren we überhaupt wel iets uit de geschiedenis of de Griekse canon?” In *De Perzen* herkent hij David tegen Goliath, Oekraïne tegen Rusland, Palestina tegen Israël. Het is de oudste en meest gespeelde tragedie.

Historische parallellen

Met Griekse tragedies maak je gemakkelijk historische parallellen. “We trekken de verhalen de geschiedenis door, in de kunst, de politiek, in alles”, horen we bij De Keersmaeker. Ben Chikha heeft het over “universele thema’s”. Is hun actualiteitswaarde de reden waarom tragedies theatermakers blijven boeien? De oude Grieken als spiegel?

Chokri Ben Chikha. — © Kurt Van Der Elst

“Inderdaad,” zegt Velle, “maar dan wel een aardedonkere spiegel. Er zijn parallellen, maar evengoed veel contrasten met vandaag. Het is ook een heel vreemd, buitenissig genre dat ons confronteert met de ander en het andere, en de dissonante stem aan het woord laat.” De gemarginaliseerde stem van de chronisch lijdende Filoktetes, bijvoorbeeld, die op een eiland voor dood wordt achtergelaten omdat hij ziek en nutteloos is. Sophokles laat iemand aan de rand van de maatschappij aan het woord, “iemand die uitgeperst is als een citroen en niet meer meetelt”.

Of denk aan *De Bacchanten* van Euripides, dat gaat over de roes van feesten, drank en drugs versus de maatschappelijke orde. Velle vroeg aan Villa Voortman, het Gentse huis dat aan mensen met een psychische kwetsbaarheid en verslavingsproblematiek hulp verleent, om *De Bacchanten* onder handen te nemen.

“In tragedies komt het kwetsbare, het zachte, het irrationele in opstand”, zegt De Keersmaecker. “Het zijn allemaal figuren met weerhaken, mensen die zich schrap zetten. Zoals Antigone die zich verzet tegen haar oom en zegt: je kunt niet alles met ratio oplossen.” Anno 2024 schuilt in een figuur als Antigone nog steeds de kiem van ons handelen — of zoals De Keersmaecker zegt: “Ik vind het geweldig dat iets zo kan doorleven.”

Maar toch: zo hapklaar zijn de Griekse tragedies niet. De verhalen zijn vaak bijvoorbeeld heel vrouwonvriendelijk, vindt De Keersmaecker, die bewust *Klytaimnestra* als titel koos, en niet ‘Agamemnon’, de naam van haar man. Het toont hoe het materiaal van de tragedies tegelijk elastisch en weerbaar is. In andere tijden worden ze anders gelezen en vormgegeven, zonder aan zeggingskracht in te boeten. “Ik stel me voor dat Euripides een vrouw is”, zegt El Kharraz Alami zelfs. “Hoe hij de vrouwelijke archetypes vormgeeft, is heel *empowering*. Ze zijn ‘sterk en gevaarlijk’ zoals Audré Lorde zegt.” De wereld evolueert, en de archetypen in de tragedies evolueren mee.

Khadija El Kharraz Alami. — © Nathan Ishar

Dat geldt ook voor de opvoeringscontext. Wij ploffen ons 's avonds onder het kunstlicht van de schouwburg neer in roodfluwelen zitjes, “maar dat was voor de Grieken ondenkbaar”, weet Velle. “Naar theater gaan, was toen een daad van burgerschap, het halfrond bevond zich letterlijk naast de democratische instellingen.” In de zomer van 2022 voerde De Keersmaeker met Tg Stan al eens een versie van *Klytaimnestra* op op de antieke manier, in Elefsina, de geboorteplaats van Aischylos. In openlucht, dus. “Heerlijk, alsof we met onze teksten met de natuur konden spreken.”

De tragiek van het bestaan

Theatermakers zullen nog lang in de ban blijven van de Grote Drie. “In tragedies zit iets unieks”, oordeelt El Kharraz Alami. “Het leven is gegeven en niemand heeft erom gevraagd.” We worden geboren zonder ervoor te kiezen. Hoe gaan we om met het gewicht van het bestaan? Met ons lot? Dat begrip is misschien uit de mode, maar “de eindige, fragiele, verblinde, feilbare mens” is volgens festivalcurator Velle vandaag tegelijk heel erg aan de orde. Denk aan alle oorlogen, maar ook aan de dreigende klimaatcatastrofe. In naam van de vooruitgang dachten we lang alle problemen in de wereld te kunnen oplossen. “Maar zo keken de Grieken niet naar het leven: zij wisten dat je je lot nooit kunt ontlopen, maar het moet dragen.”

Dat is het tragische: de mens die, tegen beter weten in, zijn ondergang tegemoet loopt. Blij word je er niet van, maar het kan je wel bevrijden. Velle: “Vandaag lijkt het vaak alsof er voor elk persoonlijk probleem of verdriet een oplossing bestaat. ‘Treurarbeid’ heet dat: even naar de therapeut om iets te verwerken, en hopsa: klaar.” Maar er zijn geen binnenwegen op het pad van de pijn. “Je kunt de tragiek van het bestaan niet wegnemen,” concludeert Velle, “de Griekse tragedie kijkt dat beest in de bek”.

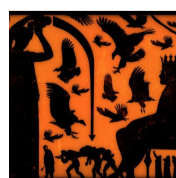
Medea's kinderen gaat in première op 18/4 en loopt tot 21/4 in NTGent, opnieuw in het najaar. De Perzen gaat in première op 20/6 en loopt tot 22/6 bij NTGent. All Greeks Festival, 1/5 tot 23/6. Volledig programma op [ntgent.be](https://www.ntgent.be). *Klytaimnestra*, 18/4 première in Toneelhuis, Antwerpen. Speeldata op [stan.be](https://www.stan.be). *Infamous Offspring*, 19/4 in de Factorij, Zaventem, en 7 en 8/1/2025 in Toneelhuis, Antwerpen.

Lees ook

(https://www.standaard.be/cnt/dmf20230418_96198778?utm_campaign=internal-article&utm_source=standaard&utm_medium=lees-ook)

⊕ **Antigone: de wet zal altijd tekortschieten** >

(https://www.standaard.be/cnt/dmf20230418_96198778?utm_campaign=internal-article&utm_source=standaard&utm_medium=lees-ook)

(https://www.standaard.be/cnt/dmf20230418_96198778?utm_campaign=internal-article&utm_source=standaard&utm_medium=lees-ook)